

Література

1. Галагузова Ю.Н. Теория и практика системной профессиональной подготовки социальных педагогов: дис. д-ра пед. наук. М., 2001. 344 с.
2. Дубасенюк О.А. Професійне становлення педагога. Житомир, 2004. С.106–109.
3. Когут С.Я. Системи професійної підготовки соціального педагога у вищих навчальних закладах освіти України і Польщі (порівняльний аналіз): дис... канд. пед. Наук / Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. Л., 2004. 250 арк.
4. Мельник Ю., Шаргородська С. Соціальний педагог та його професійна діяльність // Психологічна газета, 2008, № 4.
5. Міщик Л.І. Теоретико-методичні основи професійної підготовки соціального педагога у закладах вищої освіти: дис... д-ра пед. наук. Запоріжжя, 1997. 359 с.
6. Сорочинська О.М. Нова модель початкової професійної підготовки соціальних педагогів // Соціальна робота: Теорія, досвід, перспективи. Ужгород: УДУ, 1999. Ч.2. С. 224–227.
7. Фалинська З.З. Практична підготовка майбутніх соціальних педагогів у вищих навчальних закладах: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук. Вінниця, 2006. 23 с.
8. Фирсов М.В., Студенова Е.Г. Теория социальной работы: учебн. пособие для студ. высших. учебн. заведений. М.: ВЛАДОС, 2000. С. 16–38.
9. Фіцула М.М. Вступ до педагогічної професії: навч. посіб. для студ. вищих. пед. закладів освіти. Тернопіль, 2005. 136 с.

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ТРЕНІНГ У СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ДО РОБОТИ З ПІДЛІТКАМИ «ГРУПИ РИЗИКУ»

В.І. Малиш,
наукових керівник Л.В. Пахомова
Україна, м. Харків

Харківська гуманітарно-педагогічна академія

Проблема підготовки соціальних педагогів до роботи з «важкими» підлітками є актуальним питанням в системі професійної освіти майбутніх фахівців, тому існує потреба у детальнішому її вивченні. Протиріччя, що мають місце в період демократизації суспільного життя, недоліки сімейного і шкільного виховання, недостатня кількість позашкільних закладів призводять до збільшення кількості учнів тих підлітків, поведінка яких виходить за межі освітньо-виховних та морально-правових норм, основну виховну роботу з якими здійснює соціальний педагог.

Питання підготовки соціальних педагогів до професійної діяльності відображені у працях таких вітчизняних і зарубіжних науковців: С.П. Архипова, О.В. Безпалько, В.Г. Бочарова, Ю.В. Василькова, Л.В. Віннікова, О.І. Гура, І. М. Закатова, А.Й. Капська, Г.Я. Майборода, Ю.Р. Мацкевич, Л.І. Міщик, Р.В. Овчарова, С.Ю. Пашченко, С.Я. Харченко та ін. Особливості професійної діяльності соціального педагога з дітьми групи ризику вивчають Л.М. Артющкін, Р.Х. Вайнола, Л.В. Кальченко, Л.І. Міщик, Л. Я. Оліференко, С.Я. Харченко та ін. [4, с. 12-13].

Група ризику – група, члени якої є вразливими до негативних впливів або можуть понести збитки в результаті певних соціальних обставин чи впливів соціального

середовища, або група, що вирізняється асоціальним характером поведінки і не відповідає нормам і вимогам суспільства. До підлітків «групи ризику» віднесено категорії неповнолітніх, які, не маючи класичних форм аномалій розвитку, відчувають труднощі в навчанні, характеризуються низьким рівнем вихованості, зазнають підвищеного ризику соціальної дезадаптації. Вони є потенційною групою порушників громадського спокою, що спричинює соціально-правові проблеми в суспільстві [7, с. 27-46].

На підставі аналізу сучасної науково-педагогічної літератури можна виділити наступний зміст поняття «діти групи ризику». Діти «групи ризику» – це та категорія дітей, яка в силу певних обставин свого життя більше за інших категорій схильна до негативних зовнішніх впливів з боку суспільства та його кримінальних елементів, які стали причиною дезадаптації неповнолітніх. Зазвичай до цієї категорії дітей відносять дітей з неблагополучних сімей, погано встигаючих у школі, що характеризуються різними виявами девіантної поведінки і т.д. [3, с. 102-104]. На думку Л. Оліференко, поняття «діти групи ризику» може вважатися сьогодні загальноприйнятим та мається на увазі, що ці діти перебувають під впливом деяких небажаних чинників [6, с. 40-45].

Отже, група ризику – це категорії дітей, чий соціальний стан за тими або іншими ознаками не має стабільності, які практично не можуть поодиноці перебороти труднощі, що виникли в їхньому житті; все це в результаті може призвести до втрати ними соціальної значущості, духовності, морального образу, біологічної загибелі. Тобто, до осіб категорії групи ризику слід підходити диференційовано, що відображає ступінь девіантності:

- важковиховувані, з труднощами у навчанні та вихованні;
- соціально занедбані, з неналежними суспільними умовами для розвитку;
- педагогічно занедбані, із значним ступенем моральних деформацій;
- правопорушники, характер поведінки яких є асоціальним;
- особи, які вчиняють дії, що підлягають кримінальному покаранню [5, с. 228].

Особливістю дітей «групи ризику» є те, що вони знаходяться під впливом об'єктивних небажаних факторів, які можуть спрацювати чи ні. Внаслідок цього дана категорія дітей потребує особливої уваги фахівців, комплексного підходу з метою нівелювання несприятливих факторів і створення умови для оптимального розвитку дітей. Тому соціальний педагог виконує такі завдання для запобігання девіації серед неповнолітніх: вивчає життєдіяльність дитини поза межами школи; організовує профілактичну і корекційну роботу в мікрорайоні, де проживають учні даної школи; здійснює супровід дітей, які потрапили до екстреної ситуації; взаємодіє з центрами психологічної підтримки і реабілітації дітей та підлітків з девіантною поведінкою. Для ефективної практичної діяльності соціального педагога з реалізації даних завдань, у професійній підготовці важливу увагу необхідно приділяти підготовці до роботи з дітьми «групи ризику».

У Законі України «Про вищу освіту» надається визначення професійної підготовки, як здобуття кваліфікації за відповідним напрямом підготовки або спеціальністю, а рівень професійної діяльності характеризується за ознаками певної сукупності професійних завдань та обов'язків (робіт), які виконує фахівець. Зважаючи на дане визначення рівень професійної діяльності залежить від підготовки соціальних педагогів до роботи з дітьми «групи ризику», як окремого напрямку професійної діяльності.

Однак, професійних, теоретичних знань для педагога недостатньо для того щоб налагодити взаємозв'язок з «важкою» дитиною і ефективно здійснювати соціально-педагогічну роботу, тому, виходячи із вище сказаного, ми вважаємо, що однією з найбільш ефективних форм роботи з розвитку комунікативних здібностей, формування навичок конструктивної взаємодії та позитивного життєвого досвіду підлітків групи ризику, є освоєння фахівцем методики проведення соціально-педагогічного тренінгу.

Аналіз теорії та практики соціальної педагогіки показує, що сучасна соціально-педагогічна робота спирається на ідею активізації клієнтів, використання внутрішніх ресурсів людини для її саморозвитку й самовдосконалення, тому для вирішення проблеми клієнтів перевага надається активним методам роботи, серед яких особливе місце займає соціально-педагогічний тренінг.

Тренінги знаходять широке застосування при наданні психологічної та соціально-педагогічної допомоги, при організації виховної роботи в школі, молодіжних клубах, дитячих оздоровчих таборах і т.д. Їх проведенням активно займаються психологи, соціальні педагоги і соціальні працівники. Даний метод дозволяє ефективно вирішувати завдання, пов'язані з розвитком навичок спілкування, самоконтролю і самопізнання, активізацією творчого потенціалу. Зазначені аспекти дуже актуальні саме в підлітковому віці.

Звернемося до визначення терміна «тренінг» у науковій літературі. Складність дослівного перекладу слова «тренінг» («тренування», «научіння») та багатозначність визначень його суті не дозволяють сучасним дослідникам досягти єдиної думки щодо дефініції цього поняття. Тренінг визначають як: засіб психологічного впливу, спрямований на розвиток знань, соціальних настанов, умінь і досвіду в галузі міжособистісного спілкування (Л. Петровська); метод розвитку здібностей до навчання або оволодіння будь-яким складним способом діяльності (Ю. Ємельянов); багатофункціональний метод навмисних змін психологічних феноменів людини, групи й організації (С. Макшанов); стандартну послідовність дій із формування нових навичок поведінки (В. Ромек); метод ігрового моделювання психогенних ситуацій із метою розвитку психологічної компетентності, формування й удосконалення різних психологічних якостей, умінь і навичок (В. Нікандров); навчання технологіям дій на основі певної концепції реальності в інтерактивній формі (О. Сидоренко); інтенсивні короткотривалі навчальні заняття, спрямовані на створення, розвиток і систематизацію певних навичок, необхідних для виконання конкретних особистісних, навчальних або професійних завдань, у поєднанні з посиленням мотивації особистості стосовно вдосконалення роботи (Л. Шепелева); систему інтенсивних тренувань, у яких моделюються елементи основних завдань професійної діяльності (М. Васильєв); навчання через придбання й осмислення життєвого досвіду, що моделюється в груповій взаємодії людей (А. Грецов). За твердженням відомих практиків-тренерів Т. Авельцевої та Н. Зимівець, тренінгом називається запланований навчальний процес, призначений для надання знань, удосконалення наявних навичок й отримання нових на основі особистого досвіду й знань з метою зміни поведінки.

Існують такі види тренінгу як соціально-психологічний, просвітницький, психологічний, бізнес-тренінг, соціально-педагогічний тренінг та інші. Розглянемо детальніше соціально-педагогічний тренінг. Соціально-педагогічний тренінг – це активна групова робота з використанням методів групової дискусії, ділової та рольової ігор, направлена на формування і розвиток особистісних якостей. Це форма спеціально організованого спілкування, в ході якого здійснюється розвиток особистості, формування комунікативних навичок, наданні психологічної допомоги та підтримки, які дозволяють знімати стереотипи і вирішувати особистісні проблеми учасників [1, с. 90-94].

Важливим принципом організації соціально-педагогічного тренінгу є підхід, що базується на вірі в те, що люди ефективніше вчаться, коли активізуються їхні власні знання та спроможність щось зробити, а також коли вони здатні проаналізувати власний досвід та поділитися ним у комфортній обстановці. У ході тренінгу значно ефективніше вирішуються питання розвитку особистості, успішно формуються комунікативні навички. Тренінг дозволяє учасникам свідомо переосмислити сформовані раніше стереотипи і вирішувати свої особисті проблеми, переосмислення чи зміна внутрішніх установок, у яких з'являється досвід позитивного ставлення до себе, до оточення і до світу в цілому.

Загальна мета тренінгу – підвищення компетентності в спілкуванні та набуття життєво необхідних навичок – може бути конкретизована в таких завданнях: набуття знань; формування умінь, навичок; розвиток установок, що визначають поведінку в спілкуванні; корекція й розвиток системи відносин особистості. Тренінг як форма організації процесу соціального наuczіння має свої особливості: наявність постійної групи учасників; дотримання певних принципів групової роботи; певні організаційні умови, за яких проходять заняття; використання інтерактивних методів роботи; використання особистого досвіду та знань учасників [2, с. 267].

Вивчення наукової літератури із соціальної педагогіки, загальної педагогіки та психології показало, що в більшості першоджерел соціально-педагогічний тренінг розглядається як форма активної групової роботи з використанням методів групової дискусії, ділової та рольової гри, що спрямована на розвиток особистісних якостей учасників та оволодіння ними соціальними знаннями, уміннями та навичками. При цьому слід відмітити, що тренінгові технології мають надзвичайно широкий спектр застосування в різних сферах соціально-педагогічної діяльності, тому що мають ряд беззаперечних переваг і можливостей формування комунікативних навичок та вирішення особистісних проблем учасників у невимушеній обстановці групового спілкування. Під час проведення тренінгового заняття у учасників відбувається зміна внутрішніх установок, формується досвід позитивного відношення до себе і оточуючих людей; кожний учасник оточений увагою і може розраховувати на допомогу, а також має можливість опанувати різні стилі спілкування, засвоювати нові комунікативні навички і вчиться довіряти людям.

На жаль, у професійній підготовці соціальних педагогів проблема створення, організації, проведення соціально-педагогічного тренінгу є малодослідженою. Однак, слід зауважити, що використання соціально-педагогічного тренінгу у практичній роботі (зокрема, педагогічних дослідженнях) соціальних педагогів з підлітками «групи ризику» дає суттєві результати. Не розкритими повністю також є питання використання можливостей соціально-педагогічного тренінгу у процесі соціально-педагогічної реабілітації підлітків «групи ризику», тому беремо до уваги необхідність його подальшого дослідження.

Література

1. Аглимуллина А.Р., Крючкова О.Ю., Даниленко И.А. Создание атмосферы сплоченности в условиях летнего лагеря // В помощь организатору летнего отдыха. 2008. Часть II. С. 90-94.
2. Алексєєнко Т. Ф. Зміст і напрями соціально-педагогічної діяльності // Соціально педагогіка: теорія і технології: підручник / за ред. І.Д. Зверєвої. К.: Центр навчальної літератури, 2006. С. 265-266.
3. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. К.: Либідь, 1997. С.102-104.
4. Лисицына С.А., Тарасова С.В. Особенности работы с детьми и молодежью «группы риска». Пособие для специалистов образовательных учреждений; под ред. С. А. Лисицыной. СПб: Издательство ЛОИРО, 2006. С. 228-234.
5. Смирнова С. А. Педагогика: педагогические теории, системы, технологи : учебник для студ. высш. и сред. учеб. заведений. М., 1999. С. 40-45.
6. Соціально педагогіка: мала енциклопедія; за редакцією проф. І. Д. Зверєвої. К.: Центр учбової літератури, 2008. С. 5-6.
7. Холодецька Н. Робота з дітьми «групи ризику» // Соціальний педагог. 2010. № 5 (41). С. 27-46.